

سال پنجم • بهار و تابستان ۹۸ • شماره ۱۰

Biannual Journal of Islamic Psychology
Vol. 5, No. 10, Spring & Summer 2019

عوامل زمینه‌ساز روابط فرزندناشویی بر اساس منابع اسلامی

* علی‌رضا نرگسی

** جعفر جدیری

*** مهدی هادی

چکیده

از جمله مشکلات روبه افزایش در خانواده‌ها که آسیب‌ها و پیامدهای زیان‌باری دارد، روابط فرزندناشویی است. هدف از این پژوهش، بررسی عوامل زمینه‌ساز روابط فرزندناشویی بر اساس منابع اسلامی است. روش پژوهش، توصیفی از نوع تحلیل محتوا است. واحد تحلیل در این تحقیق، جملات، واژه‌ها و موضوعات است و اطلاعات از طریق مراجعه به قرآن کریم و متون روایی و نیز مقالات، پایان‌نامه‌ها، کتاب‌ها، سایت‌ها و نرم‌افزارهای مختلف در این زمینه به دست آمده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل مختلفی در وقوع روابط فرزندناشویی مؤثر است. این عوامل را می‌توان به عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی تقسیم کرد. عوامل زمینه‌ساز فردی روابط فرزندناشویی عبارت‌اند از: ضعف در ایمان، عفیف نبودن، بی‌غیرتی، تجربه روابط نامشروع (قبل از ازدواج یا بعد از ازدواج)، پیروی از دشمنان اهل بیت (علیهم‌السلام)، میخوارگی (نوشیدن شراب) و غنا (موسیقی حرام). عوامل زمینه‌ساز خانوادگی روابط فرزندناشویی عبارت‌اند از: بدبینی و غیرت نابه‌جا، نارضایتی جنسی و نارضایتی عاطفی. عوامل زمینه‌ساز اجتماعی روابط فرزندناشویی عبارت‌اند از: خیانت به دیگران و دوستی یا هم‌نشینی با افراد خیانت‌کار.

واژگان کلیدی: خیانت زناشویی، عوامل روابط فرزندناشویی، زنا، عوامل زنا، منابع اسلامی.

* دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه معارف قم | alireza.nargesi.iran@gmail.com

** استادیار گروه مشاوره، دانشگاه معارف قم.

*** دانش‌آموخته دکتری روانشناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) قم.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۳

مقدمه

محققان عوامل مختلفی را باعث نارضایتی زناشویی و فروپاشی خانواده‌ها می‌دانند (بهارلو و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۳۸). اعتیاد، خشونت و تعارض شدید با خانواده همسر، از جمله این عوامل اند (محسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۷). پژوهش عنایت و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد عواملی همچون سن ازدواج، میزان تحصیلات زن و مرد، نوع شغل زن و مرد، نوع رابطه عاطفی همسران با یکدیگر، دخالت خانواده‌ها و بیماری روانی هر یک از زوجین نیز می‌توانند باعث اختلاف و نارضایتی زناشویی شود. یکی دیگر از عوامل نارضایتی زناشویی و فروپاشی خانواده‌ها، روابط فرازناشویی است که توجه پژوهش‌گران را به خود جلب کرده است (اکبری، ۱۳۸۹، ص ۳). برخی بر این باورند روابط فرازناشویی عمده‌ترین دلیلی است که زوجین را به کلینیک‌های مشاوره خانواده سوق می‌دهد (سودانی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۲۵۹).

تعاریف متعددی برای روابط فرازناشویی وجود دارد. برای نمونه، برخی از محققان روابط فرازناشویی را نقض پیمان فرضی یا تعیین‌شده زوجین درباره انحصارطلبی عاطفی یا جنسی دانسته‌اند (فایف^۱ و همکاران، ۲۰۰۸، ص ۳۱۶). برخی دیگر آن را تجاوز یک همسر از مقررات معمول بین همسران، در سطحی از روابط نامشروع جنسی با دیگران می‌دانند که خارج از حیطه زناشویی باشد (اکبری، ۱۳۸۹، ص ۷)؛ اما بر هرکدام از این تعاریف نقدهایی وارد است. به‌طور مثال، یکی از نقدهایی که به هر دو تعریف وارد است، این است که تعریف‌های جامع و کاملی نیستند چرا که بر اساس تعریف اول، اگر زوجین روابط نامشروع خارج از چهارچوب خانواده را برای خود تجویز کنند، در این صورت این روابط چون از ناحیه خود آن‌ها تعیین‌شده است، خیانت محسوب نمی‌شود درحالی‌که در واقع این هم خیانت به همسر است. تعریف دوم نیز، اشاره به روابط نامشروع جنسی دارد و روابط فرازناشویی را منحصر به آن کرده است درحالی‌که خیانت در مسائل و روابط عاطفی نیز مطرح است و محدود به روابط جنسی نیست لذا این تعریف نیز کامل نیست؛ بنابراین، به نظر می‌رسد بتوان برای جلوگیری از مشکل یادشده، روابط فرازناشویی را چنین تعریف کرد: روابط فرازناشویی عبارت است از هرگونه رابطه جنسی یا عاطفی خارج از چهارچوب شرعی که هر یک از زوجین با فردی غیر از همسر خود داشته باشد، خواه در دنیای حقیقی اتفاق بیفتد یا در دنیای مجازی ایجاد شود (نرگسی، ۱۳۹۷، ص ۱۲).

آمارهای مختلفی درباره روابط فرازنشویی وجود دارد. برای نمونه در ایالات متحده آمریکا یک زوج از میان ۲/۷ زوج (چیزی حدود ۲۰ میلیون زوج) به همسر خود خیانت کرده‌اند (اسپرینگ و اسپرینگ، ۱۳۹۳، ص ۲۷). در ایران نیز، هرچند آمار دقیقی از این موضوع وجود ندارد اما به ادعای برخی از محققان (اقلیما، ۱۳۹۴)، بسیاری از مردان در اوایل ازدواج دچار عدم تعهد به همسرشان می‌شوند. این موضوع درباره زنان بسیار کمتر از مردان است (همان). نتایج پژوهشی که در ۱۵ استان کشور انجام شد نشان می‌دهد که خیانت، علت ۶۷ درصد قتل مردان توسط همسرانشان بوده است. ۳۳ درصد مردان هم با واکنش در برابر خشونت (حمله ناگهانی) و تهدید از سوی همسر روبه‌رو بوده‌اند (اکبری به نقل از آرمان، ۱۳۸۹، ص ۱۲). پژوهش‌های قابل توجهی در زمینه روابط فرازنشویی انجام گرفته است ولی با این حال، این پژوهش‌ها دچار ضعف‌های قابل توجهی است. برای مثال، اغلب تحقیق‌های انجام‌شده، محدود به جامعه آماری خاصی بوده (اکبری، ۱۳۸۹، فرخسته، ۱۳۹۳) و پژوهشی ملی در این زمینه انجام نشده است؛ اما آن چیزی که این پژوهش‌ها را با ضعف بسیار جدی روبه‌رو می‌کند بی‌توجهی به فرهنگ دینی و اسلامی در این حوزه است. محققان معتقدند رفتار زوج‌ها برای حفظ ازدواج وابسته به باورها، انتظارات و ارزش‌های افراد است و این نظام هرگز بدون تأثیر فرهنگ شکل نمی‌گیرد (صادقی، ۱۳۸۹، ص ۱).

با توجه به تأثیر عمیق فرهنگ هر جامعه‌ای بر ثبات ازدواج و دوام خانواده و با عنایت به اینکه فرهنگ حاکم بر کشور، فرهنگ اسلامی است از این‌رو، برای درک بهتر علل و عوامل روابط فرازنشویی توجه بیشتر به این فرهنگ ضروری می‌نماید. نگاهی به آموزه‌های دینی نشان می‌دهد که آیات و روایات متعددی در این زمینه وجود دارد. برای نمونه آیات: ۵ سوره مائده^۱، ۱۲ سوره ممتحنه^۲ و ۲۸ سوره اعراف^۳ و نیز روایاتی که به «دشمنی با اهل بیت»^۴ (کلینی، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۵۱) یا

۱. مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَالِئِينَ.

۲. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ بِبِايِعَتِكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ.

۳. وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرْنَا بِهَا فُلَّ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

۴. نَحْنُ أَضَلُّ كُلِّ خَيْرٍ، وَمِنْ فُرُوعِنَا كُلِّ بَرٍّ، فَمَنْ أَلْبَسَ التَّوْحِيدَ وَالصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَكَلَّمَ الْقَيْظَ وَالْعَفْوُ عَنِ الْمُسِيءِ وَرَحْمَةُ الْفَقِيرِ وَتَعَهُدُ الْجَارَ وَالْإِفْرَازُ بِالْفَضْلِ لِأَهْلِهِ؛ وَعَدُّنَا أَضَلُّ كُلِّ شَرٍّ، وَمِنْ فُرُوعِهِمْ كُلِّ قَبِيحٍ وَفَاحِشَةٍ، فَمِنْهُمْ الْكُذْبُ وَالْبُخْلُ وَالْتِمِيمَةُ وَالنُّطْبِيعَةُ وَأَكْلُ الرِّبِيِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ بِغَيْرِ حَقِّهِ وَتَعَدِّي الْخُدُودِ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ وَرَكُوبُ الْفَوَاحِشِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالزَّيْنِي وَالسَّرْقَةُ وَكُلُّ مَا وَافَقَ ذَلِكَ مِنَ الْقَبِيحِ، فَكَذَّبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَعَنَا وَهُوَ مُتَعَلِّقٌ بِفُرُوعِ غَيْرِنَا.

«میخوارگی»^۱ (ابن بابویه، ۱۳۶۷، ج ۴، ص ۴۷۴) و ارتباط آن با روابط فرازناشویی اشاره دارد و همچنین آیات و روایات دیگری از این دست، تا کنون بررسی عمیق و همه‌جانبه نشده است. از این رو، در این پژوهش تلاش محقق بر این است تا این موضوع را بررسی و کنکاش کرده و عوامل زمینه‌ساز روابط فرازناشویی را با توجه به منابع اسلامی به دست آورد. با توجه به خلأ رویکرد دینی در پژوهش‌های مرتبط با موضوع روابط فرازناشویی و مطالب دیگری که یاد شد، این سؤال مطرح می‌شود که عوامل زمینه‌ساز روابط فرازناشویی با توجه به دیدگاه اسلامی کدام‌اند؟

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی از نوع تحلیل محتوا است. تحلیل محتوا روشی است که از طریق آن می‌توان نسبت به محتوای آشکار و پیام‌های موجود در متن آگاهی پیدا کرد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۱۳۲). واحد تحلیل در این تحقیق، جملات، واژه‌ها و موضوع است (همان، ص ۱۳۳) و اطلاعات، از طریق مراجعه به مقالات، پایان‌نامه‌ها، کتاب‌ها، سایت‌ها و نرم‌افزارهای مختلف در این زمینه استخراج شده است. همچنین در نگارش این مقاله از پایگاه مجلات تخصصی نور (نورمگز)^۲ نیز استفاده شده است. هدف محقق در این پژوهش، جمع‌آوری، توصیف و تحلیل عوامل روابط فرازناشویی بر اساس آیات و روایات است. از همین رو، بخش قابل‌توجهی از آیات و روایات مرتبط با روابط فرازناشویی در این تحقیق، بررسی شده‌اند.

یافته‌ها

از جمله راه‌های پیشگیری و درمان روابط فرازناشویی، شناخت هرچه دقیق‌تر عوامل آن است (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۵). در ادامه، این عوامل بررسی می‌شوند.

عوامل زمینه‌ساز فردی

منظور از عوامل زمینه‌ساز فردی، شرایط و ویژگی‌های قابل‌تغییری است که در ذات و شخصیت افراد وجود داشته و یا بر شخصیت آن‌ها تأثیرگذارند. شدت و ضعف این عوامل در افراد مختلف،

۱. وَ أَمَّا الْخَمْرُ فَإِنَّهَا حَرَمَةٌ لِفِعْلِهَا وَ فَسَادِهَا ثُمَّ قَالَ إِنَّ مُدْمِنَ الْخَمْرِ كَعَابِدٍ وَتَنَ وَ بَوْرُهُ الْإِزْتِعَاشَ وَ يَهْدِيهِمْ مُوَدَّتُهُ وَ يَخْمَلُهُ عَلَى أَنْ يَجْشَرَ عَلَى الْمُخَارِمِ مِنْ سَفْكِ الدِّمَاءِ وَ زَكْوَبِ الرِّئَا حَتَّى لَا يُؤْمِنَ إِذَا سَكَرَ أَنْ يَشَبَّ عَلَى حَرَمِهِ وَ هُوَ لَا يَعْقِلُ ذَلِكَ وَ الْخَمْرُ لَا يَزِيدُ شَارِبَهَا إِلَّا كَلَّ شَبَّ.

متفاوت است. از جمله این عوامل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

ضعف ایمان

یکی از عوامل روابط فرازناشویی، ضعف در ایمان است. ایمان از جمله عواملی است که در زندگی انسان‌ها بسیار تأثیرگذار است به طوری که فقدان یا ضعف آن می‌تواند افراد را دچار مشکلاتی از قبیل روابط فرازناشویی کند. در روایتی از امیر مؤمنان علی علیه السلام آمده است: مؤمن زنا نمی‌کند^۱ (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۳۳۱). برخی بر این باورند منظور از ایمان در این روایت، ایمان کامل است یعنی مؤمنی که ایمانش کامل است زنا نمی‌کند (آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۶، ص ۶۵). در اینجا لازم است که صفات مؤمن بررسی شده تا مشخص شود که از نظر اسلام چه کسی مؤمن محسوب می‌شود. در منابع اسلامی بیش از پنجاه صفت برای مؤمن یاد شده است که برخی از آن‌ها، در اینجا آورده می‌شود: ۱. حفظ خود از آلودگی و بی‌عفتی^۲ (مؤمنون: ۵) ۲. همبستری فقط با همسران و کنیزان خود^۳ (مؤمنون: ۶) ۳. پایبندی و رعایت امانات و عهد^۴ (مؤمنون: ۸) ۴. ترس از خدا و جلای قلب در هنگام بردن نام خدا^۵ (انفال: ۲). از نظر اسلامی فردی مؤمن است که این ویژگی‌ها را دارا باشد. علاوه بر این ویژگی‌ها، در روایات اسلامی، صفاتی نیز برای ایمان کامل، بیان شده است. در واقع مؤمنی که دارای ایمان کامل باشد، چنین معرفی و توصیف شده است:

۱. سه صفت است که اگر در کسی باشد، ایمانش کامل است. آن سه چیز عقل، بردباری و علم است^۶ (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۸۸) ۲. سه صفت است که اگر در کسی باشد، ایمانش کامل است. هرگاه خشنود باشد، خشنودی‌اش او را به سوی باطل نمی‌کشاند. هرگاه خشمناک شود، خشمش او را از حق بیرون نمی‌برد. هرگاه قدرت داشته باشد، چیزی که حق خود نمی‌داند را برای خود نمی‌گیرد^۷ (آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۳، ص ۳۳۸) ۳. کسی که عطا و بخشش در راه خدا، منع

۱. لَا زَنَى مُؤْمِنٌ.

۲. وَالَّذِينَ هُمْ لِأَفْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ.

۳. إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ.

۴. وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ.

۵. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ.

۶. ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَمُلٌ إِيْمَانُهُ الْعَقْلُ وَالْجَلْمُ وَالْعِلْمُ.

۷. ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ اسْتِكْمَالُ الْإِيْمَانِ مَنْ إِذَا رَضِيَ لَمْ يَخْرِجْهُ رِضَاهُ إِلَىٰ بَاطِلٍ وَإِذَا غَضِبَ لَمْ يَخْرِجْهُ غَضَبُهُ عَنِ حَقِّ وَإِذَا قَدَّرَ لَمْ يَأْخُذْ مَا لَيْسَ لَهُ.

کردنش به خاطر خدا، دوست داشتن و دشمنی کردنش برای رضای خدا باشد، چنین شخصی ایمانش کامل است^۱ (آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۵، ص ۴۲۶). کسی که از این صفات در حد کمال برخوردار باشد یعنی خود را از آلودگی‌ها و بی‌عفتی نگه دارد، از خداوند بترسد و به حقوق دیگران احترام گذاشته و به آن دست‌درازی نکند، روشن است که مرتکب روابط فرازنشویی نخواهد شد زیرا شخصی که خیانت می‌کند خود را از ایمان خارج می‌کند^۲ (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۳، ص ۶۸۶) و به حقوق دیگران احترام نمی‌گذارد.

تحقیقات انجام‌شده در زمینه روابط فرازنشویی نیز نشان می‌دهند که میزان روابط خارج از ازدواج در افراد مذهبی کمتر از افراد غیر مذهبی است (آماتو^۳ و راجرز^۴، ۱۹۹۷ به نقل از فتحی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۴۰)؛ زیرا تمام گروه‌های مذهبی، مخالف روابط نامشروع جنسی بوده و آن را محکوم می‌کنند. افرادی که وابستگی مذهبی دارند معمولاً به پیام‌های مذهبی مبنی بر قبیح و محکومیت روابط فرازنشویی و همچنین به تعهد نسبت به همسر، توجه ویژه دارند (بوردت و همکاران، ۲۰۰۷ به نقل از فتحی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۴۰) از این رو، مرتکب روابط فرازنشویی نمی‌شوند. علاوه بر این، مذهب توانسته است از طریق تأکید بر شادی‌های مشروع، تعهد به خانواده و روابط در چهارچوب شرع، التزام به ارزش‌های مذهبی و محکومیت روابط نامشروع، بر کاهش روابط فرازنشویی تأثیر بگذارد. در واقع، مذهب توانسته است به‌عنوان سدی محکم در مقابل خیانت عمل کرده و با حمایت از روابط زناشویی، فرد را از خیانت به همسر دور کند (کلین^۵، ۲۰۰۷ به نقل از فتحی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۴۱). از همین رو، افراد فاقد چنین سد محکمی، ممکن است خود را در انجام خیانت به همسر، آزاد و مختار ببینند.

عقیف نبودن

عامل دیگر روابط فرازنشویی، عقیف نبودن است؛ یعنی شخصی که عقیف نباشد مرتکب روابط فرازنشویی می‌شود. در روایتی از امیر مؤمنان علی علیه السلام چنین وارد شده است: انسان عقیف زنا

۱. مَنْ أَعْطَى فِي اللَّهِ وَمَتَّعَ فِي اللَّهِ وَأَخَبَ فِي اللَّهِ وَأَبْعَضَ فِي اللَّهِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ.

۲. مَنْ زَنَى خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ.

3. Amato, P. R

4. Rogers, S. J

5. Kleine, M

نمی‌کند^۱ (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۶۹۰). عفت در لغت به معنای خودداری است یعنی وقتی می‌گویند فلانی عفت ورزید یعنی از چیزی خودداری کرد (بستانی، ۱۳۷۵، ص ۲۴۰). در توضیح و شرح معنای عفت چنین گفته شده است، عفت حالتی نفسانی است که انسان را از غلبه شهوت باز می‌دارد (قرشی بنایی، ۱۳۷۱، ج ۵، ص ۱۸) لذا عفت همچون تقوا و عدالت است که اوج و نهایت آن به عصمت ختم می‌شود (سلمان پور، ۱۳۸۸، ص ۲۱). با توجه به معنای عفت می‌توان گفت که عقیف به کسی می‌گویند که خود را از حرام‌ها و گناهان باز می‌دارد یعنی اگر توان و قدرت بر انجام گناه داشته باشد پرهیزکاری را پیشه خود قرار داده و آلوده گناه نمی‌شود (آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۴، ص ۳۵). در واقع، فرد عقیف به همین دلیل (پرهیزکاری نسبت به حرام‌ها) مرتکب روابط فrazناشویی (که از جمله کارهای حرام است) نمی‌شود.

بی‌غیرتی

عامل دیگری که می‌تواند انسان را به روابط فrazناشویی سوق دهد، بی‌غیرتی یعنی فقدان یا ضعف در غیرت است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: انسان غیور هرگز زنا نمی‌کند^۲ (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۳۳۱). غیرت در لغت به معنای رشک بردن و ناموس پرستی است (عمید، ۱۳۸۳، ص ۹۳۷). غیرت جزء صفات نیکو و پسندیده است. غیرت، حسی درونی است که انسان را به دفاع از امور متعلق به خود وامی‌دارد؛ خواه آن امور، معنوی مثل دین و آیین یا مادی همچون مال، ناموس و مملکت باشند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶ الف، ج ۱۴، ص ۵۰۴). انسان غیرتمند کسی است که خود را متعهد می‌داند تا در برابر حفظ این امور از دستبرد و تجاوز بیگانگان کوشش کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۳، ص ۱۰۹). غیرت چنان اهمیت دارد که اگر در کسی وجود داشته باشد، آن شخص مرتکب زنا نمی‌شود. در روایتی که از امام علی علیه السلام ذکر شد یعنی روایت «مَا زَنَى غَيُورٌ قَطُّ»؛ انسان غیور هرگز زنا نمی‌کند (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۳۳۱) کلمه غیور دلالت بر مبالغه در غیرت دارد یعنی غیرتی منظور است که سبب شود شخص از اینکه بی‌عفتی کرده و با غیر همسر خود رابطه نامشروع داشته باشد، نفرت پیدا کند (هاشمی خوبی، ۱۴۰۰، ج ۲۱، ص ۳۹۵). این احساس در صورتی پدید می‌آید که غیرت در انسان به حد کمال رسیده باشد. اگر غیرت در حد کمال در انسان وجود داشته باشد، هیچ نامحرمی را به حریم

۱. مَا زَنَا عَقِيفٌ.

۲. مَا زَنَى غَيُورٌ قَطُّ.

شخصی خود راه نمی‌دهد (هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ج ۲۱، ص ۳۹۵). انسان غیور نسبت به ناموس خود و دیگران حساس است و ناموس دیگران را نیز مثل ناموس خود می‌پندارد و هرگز راضی نمی‌شود که به ناموس خود و دیگری تجاوزی صورت گیرد. همین امر، موجب می‌شود که دست به عمل منافعی عفت نزنند. حتی درباره نگاه به ناموس دیگران هم همین حس را دارد یعنی از آنجایی که نسبت به نگاه دیگران به همسر، دختر، خواهر و مادر خود احساس تنفر می‌کند، لذا خودش نیز به ناموس دیگران نگاه بد نمی‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶ الف، ج ۱۴، ص ۵۰۴).

فرد زناکار اگر بر زنا کردن که عملی منافعی عفت است، مداومت داشته باشد، به مرحله عادی انگاری خواهد رسید و به تدریج غیرت خود را نسبت به خانواده از دست می‌دهد. از این رو انسان غیور هرگز زنا نمی‌کند چرا که نسبت به خانواده و خاندانش تعصب شدید دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۰، ج ۳، ص ۵۴۴) و دوست ندارد که کسی با خانواده او همین کار را انجام دهد. در روایت چنین وارد شده است که اگر با ناموس دیگری زنا کنی، با ناموس خودت نیز زنا می‌شود^۱ (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۴، ص ۳۹۷). علاوه بر این، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: خداوند غیور است و هر فرد غیوری را دوست دارد و به خاطر غیرتش زشتی‌ها را حرام کرده است^۲ (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ص ۲۲۹). در واقع غیرت عبارت است از دگرگونی دل و هیجانی که بر اثر هتک حرمت‌ها و حریم‌ها ایجاد می‌شود و حفظ‌کننده است؛ اما غیرت درباره خداوند به معنای ممنوع کردن زشتی‌هاست زیرا فرد غیور مانع تجاوز به حریم‌ها و زشتی‌ها می‌شود؛ بنابراین، خداوند غیور است یعنی غضبناک و خشمناک می‌شود از اینکه کسی مرتکب زشتی‌ها شود (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۲۰، ص ۳۷۵). با توجه به این معنا می‌توان گفت، از مؤلفه‌های غیرت، شناخت حریم‌ها و رعایت آن‌هاست؛ یعنی انسان غیور حریم خود و حریم دیگران را می‌شناسد، اجازه نمی‌دهد دیگران به حریم او تجاوز کنند و خود نیز، به حریم دیگران تجاوز نمی‌کند (جوادی آملی، ۱۳۹۶)، از این رو، انسان غیور مرتکب روابط فزانشویی نمی‌شود چون آن را تجاوز به حریم دیگران می‌داند.

تجربه روابط نامشروع

یکی از عواملی که می‌تواند باعث ایجاد روابط فزانشویی شود، داشتن تجربه روابط نامشروع

۱. مَا زَنَيْتَ قَطُّ لِأَنِّي خُفْتُ أَيْ إِذَا عَمِلْتُ عَمَلٌ بِي.

۲. إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى غَيُورٌ يُحِبُّ كُلَّ غَيُورٍ وَ لِيَغْيِرَهُ حَزْمَ الْفَوَاحِشِ: طَاهِرَهَا وَ بَاطِنَهَا.

است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: هرگز مبادرت به زنا نکنید و دوست پنهانی و نامشروع نگیرید. هرکس به آنچه ایمان آورده است، کفر بورزد و مخالفت کند، اعمال نیکش باطل و بی‌اثر می‌شود و در آخرت از زیانکاران خواهد بود^۱ (مانده: ۵). اگر هر یک از زوجین قبل یا بعد از ازدواج، تجربه روابط نامشروع، دوستی با جنس مخالف یا زنا داشته باشد، ممکن است که آن تجربه‌ها را، در ذهن خود مرور کرده و بین همسرش و فردی که تجربه رابطه با او را داشته، مقایسه صورت دهد (جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۴، ص ۵۳)، همین امر موجب می‌شود تا امتیازاتی که دوستش داشته را در همسر خود جستجو کند و به‌طور طبیعی با فقدان آن ویژگی‌ها در همسر، خلأها و کمبودهایی در زندگی خود احساس کند و برای جبران آن کمبودها، همان راهی را دنبال کند که قبلاً دنبال می‌کرد (برقراری روابط نامشروع) و این، می‌تواند عاملی شود تا خود و زندگی خود را به سمت تباهی و بدبختی سوق دهد.

علاوه بر این، کسی که اهل روابط ناسالم و خارج از چهارچوب شرعی باشد، ممکن است به آن عادت کند و نتواند به یک نفر (همسر) اکتفا کند و همین عاملی شود تا تنوع طلب شده و به سمت روابط نامشروع گرایش پیدا کند (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۶). نتایج تحقیق فتحی و همکاران (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که تجارب رابطه با جنس مخالف قبل از ازدواج از جمله عوامل زمینه‌ساز بی‌وفایی در مردان است. تجربه روابط نامشروع قبل از ازدواج، می‌تواند بعد از ازدواج زندگی مشترک را تحت تأثیر قرار داده و آن را دچار مشکل کند. گاهی این تجربه‌ها باعث می‌شوند که از همان ابتدای زندگی مشترک، ایده ارتباط نامشروع با جنس مخالف در ذهن فرد شکل بگیرد و همین عاملی می‌شود تا چنین فردی در فرصتی مقتضی، ایده خود را عملی نموده و این چنین مرتکب روابط فرازناسویی شود. در واقع، افرادی که قبل از ازدواج تجربه رضایت‌بخشی را از روابط نامشروع به دست آورده‌اند، به احتمال بیشتری در ادامه زندگی به روابط نامشروع و خارج از چهارچوب خانواده، گرایش خواهند داشت (فتحی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۵۲).

پیروی از دشمنان اهل بیت

از عوامل زمینه‌ساز فردی روابط فرازناسویی، تبعیت و پیروی از دشمنان اهل بیت علیهم‌السلام است. از امام

۱. مُخْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَالِفِينَ.

صادق علیه السلام چنین روایت شده است: ما ریشه هر خیر و خوبی هستیم و همه نیکی‌ها از شاخه‌های وجود ما است. از جمله نیکی‌ها، یگانه‌پرستی، نماز، روزه، فروبردن خشم، گذشت از خطاکار، مهرورزی نسبت به مستمند، تفقد (احوال‌پرسی) از همسایه و اقرار به فضیلت اهل فضل است. ریشه و اساس هر شر و بدی از دشمن ما است و از شاخه‌های وجود آن‌ها هر کار زشت و هرزه‌ای انجام می‌گیرد. دروغ، بخل، سخن‌چینی، بریدن از خویشاوندان (قطع رحم)، رباخواری، خوردن مال یتیم به ناحق، تجاوز به حدودی که خداوند مقرر فرموده، ارتکاب کارهای هرزه آشکار و پنهان، زنا، دزدی و هر کار زشتی که همانند این‌ها باشد از دشمنان اهل بیت علیهم السلام است. از این رو دروغ می‌گوید هرکس که می‌پندارد با ما است ولی به شاخه‌هایی غیر از ما چنگ می‌زند^۱ (کلینی، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۵۱). بر اساس روایت یادشده، پیروی از طاغوت و تبعیت از دشمنان اهل بیت علیهم السلام سبب گمراهی (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۲۸۷) و غرق شدن در منجلاب گناه تلقی شده است؛ کسی که از دشمنان اهل بیت علیهم السلام پیروی کند، روزه‌روز از ائمه معصومین علیهم السلام دورتر شده و قلب چنین کسی بر اثر این دوری و انجام گناهان سیاه و سیاه‌تر می‌شود و چنین قلب سیاهی، پذیرش انجام هر گناهی از جمله روابط فرازنشویی را خواهد داشت.

می‌خوارگی

عامل زمینه‌ساز فردی دیگری که در روابط فرازنشویی مؤثر است، نوشیدن شراب یا همان می‌خوارگی است. از شراب در روایات با عنوان «خمر» یاد شده است. «خمر» به معنای پوشاندن است و شراب را به آن دلیل که عقل را می‌پوشاند، خمر می‌گویند (جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۷، ص ۱۰۱). نوشیدن شراب، عقل و غیرت را در انسان از بین می‌برد و انسان را تا حدی پیش می‌برد که ممکن است با محارم خویش هم زنا کند یا خونشان را بریزد. در روایت چنین آمده است: نوشیدن شراب حرام است به خاطر اینکه تباه‌کننده است. هرکس شراب بنوشد مانند بت پرست است، بر اندامش رعشه می‌افتد، مردانگی و غیرتش از بین می‌رود و چنان می‌شود که به زنا و ریختن خون

۱. نَحْنُ أَضَلُّ كُلِّ خَيْرٍ، وَمِنْ فُرُوعِنَا كُلِّ بَرٍّ، فَمَنْ أَلْبَسَ التَّوْحِيدَ وَالصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَكَلَّمَ الْقَيْظَ وَالْعَفْوَ عَنِ الْمُسِيءِ وَرَحِمَةَ الْفَقِيرِ وَتَعَهُدَ الْجَارَ وَالْإِفْرَازَ بِالْفَضْلِ لِأَهْلِهِ؛ وَعَدُّنَا أَضَلُّ كُلِّ شَرٍّ، وَمِنْ فُرُوعِهِمْ كُلِّ قَبِيحٍ وَفَاحِشَةٍ، فَمِنْهُمْ الْكُذْبُ وَالْبُخْلُ وَالْتِمِيمَةُ وَالْقَطِيعَةُ وَأَكْلُ الرِّبِيِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ بِغَيْرِ حَقِّهِ وَتَعَدِّي الْخُدُودِ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ وَرُكُوبُ الْفَوَاحِشِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالزَّيْبِي وَالسَّرْقَةُ وَكُلُّ مَا وَافَقَ ذَلِكَ مِنَ الْقَبِيحِ، فَكَذَّبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَعَنَا وَهُوَ مُتَعَلِّقٌ بِفُرُوعِ غَيْرِنَا.

محارم خویش همت می‌گمارد تا حدی که هنگام مستی اطمینان نیست که بر محارم خویش روی نیاورد و با آن‌ها زنا نکند، این در حالی است که عقل او زایل گشته و نمی‌فهمد چه می‌کند. کسی که شراب می‌نوشد، از خوردن آن جز شرّ و تباهی چیزی بر خود نمی‌افزاید^۱ (ابن بابویه، ۱۳۶۷، ج ۴، ص ۴۷۴). در روایتی دیگر از امام صادق علیه السلام چنین نقل شده است: نوشیدن شراب، کلید هر بدی است^۲ (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۲۲، ص ۲۶۰). در واقع، زمام شراب‌خوار در دست شیطان است (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷، ج ۱، ص ۴۱۲). کسی که شراب می‌نوشد، پروردگارش را نمی‌شناسد، هر معصیتی را انجام داده و حرمت‌ها را می‌شکند، به همین دلیل مرتکب حرام‌ها از جمله ریختن خون، زنا و روابط فراژانشویی می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴، ص ۴۴۱).

در تحقیقی، یوجین^۳ و چارلز^۴ (۲۰۰۷، ص ۶) به این نتیجه رسیدند که بین مصرف الکل و داشتن روابط خارج از چهارچوب ازدواج، رابطه معناداری وجود دارد. نتایج پژوهشی که توسط مرکز تحقیقات و پژوهش‌های قوه قضائیه (۱۳۷۶) انجام شد نیز نشان می‌دهد که مصرف مشروبات الکلی از جمله عوامل گرایش افراد به روابط فراژانشویی است. اثرات الکل به اشکال مختلفی خود را نشان می‌دهد، به‌طور مثال، گاهی به‌صورت هذیان و جنون بروز پیدا می‌کند که در دسرهایی را نیز برای افراد ایجاد می‌کند. مشروبات الکلی باعث ایجاد ناراحتی و اختلال در دستگاه‌های بدن می‌شود و موجب می‌شود تا فرد در اغلب موارد، به‌صورت غیرارادی دست به کارهای ویران‌کننده بزند (مظلومان، ۱۳۵۶، ص ۲۹). برای نمونه، قتل، تجاوز و خودکشی در میان افراد الکلی نسبت به افراد عادی رواج بیشتری دارد و علت آن این است که چنین افرادی در تفکر منطقی و حل مسئله با مشکل روبه‌رویند (لاریجانی، ۱۳۹۲، ص ۳۲). فرد الکلی در حال مستی تسلط بر اعصاب و روان خود را از دست می‌دهد و نمی‌تواند سنجیده عمل کند و اعمالش بر اساس عقل و درایت نبوده و رفتار غیرارادی و غیرقابل کنترل می‌شود، چنین فردی میل جنسی‌اش افزایش می‌یابد به‌گونه‌ای که

۱. وَ أَمَّا الْخَمْرُ فَإِنَّهَا حَرَمٌ لِّغَلْبِهَا وَ فَسَادِهَا ثُمَّ قَالَ إِنَّ مُدْمِنَ الْخَمْرِ كَعَابِدٍ وَ تَنَ وَيُورِثُهُ الْإِزْتِعَاشَ وَ يَهْدِمُ مَرْوَةَ تَهْ وَيَجْمَلُهُ عَلَى أَنْ يَجْسُرَ عَلَى الْمَحَارِمِ مِنْ سَفْكِ الدِّمَاءِ وَ رُكُوبِ الرِّثَا حَتَّى لَا يُؤْمَنَ إِذَا سَكَرَ أَنْ يَشَبَّ عَلَى حَرَمِهِ وَ هُوَ لَا يَعْقِلُ ذَلِكَ وَ الْخَمْرُ لَا يَزِيدُ شَارِبَهَا إِلَّا كَلَّ شَرًّا.
۲. شُرِبَ الْخَمْرُ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.

3. Eugene. J. K

4. Charles, S. W

با کمترین تحریکی برانگیخته می‌شود و لذا ممکن است مرتکب هر کاری از جمله روابط نامشروع جنسی شود (مظلومان، ۱۳۵۶، ص ۳۰).

غنا (موسیقی حرام)

یکی دیگر از عوامل زمینه ساز فردی روابط فرازناشویی، غنا است. در واقع غنا پلی است که انسان را به زنا می‌کشاند. در روایت نبوی چنین آمده است: غنا پل ارتباطی انسان با زناست^۱ (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۲۲، ص ۳۹۵). قبل از پرداختن به اینکه چگونه غنا انسان را به زنا می‌کشاند باید مفهوم غنا را بررسی کنیم. برای غنا دو معنا ذکر شده است، یک معنای خاص و یک معنای عام. معنای خاص آن عبارت است از آهنگ‌های طرب‌انگیز،^۲ لهو و باطل و همچنین آهنگ‌هایی که متناسب با مجالس فسق، فجور و اهل گناه و فساد باشد. به عبارت دیگر غنا به صوتی گفته می‌شود که قوای شهوانی را در انسان تحریک کند. در واقع، غنا به معنای خاص، به آهنگ‌ها و یا صوت‌هایی گفته می‌شود که تحریک‌کننده شهوت و متناسب با مجالس فسق، فجور و گناه باشد؛ اما غنا به معنای عام عبارت از هر صوت زیبایی است. منظور از غنایی که از نظر شرعی حرام است غنا به معنای خاص است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶ ب، ص ۵۱۱). گاهی پیش می‌آید که آهنگ، هم خودش غنا و هم محتوایش، لهوی و باطل است به این صورت که اشعار فسادانگیز را با آهنگ طرب‌انگیز بخوانند؛ اما گاهی محتوای آن، اشعاری با معانی بلند، آیات قرآن، دعا و مناجاتی است که با آهنگی که مناسب مجالس عیاشان و فاسدان است، خوانده می‌شود که در هر دو صورت، به موضوع مدنظر نزدیک است (مکارم شیرازی و سبحانی، ۱۳۷۷، ص ۳۹۷). غنا و موسیقی حرام^۳ هم برای خواننده و نوازنده و هم برای شنونده آن، حرام است. مالی که خواننده یا نوازنده از این راه به دست می‌آورد حرام است و دهنده آن مال نیز مرتکب گناه زشتی شده است (نوری، ۱۳۸۵، ص ۱۶۸). در روایت آمده است که مجلس غنا و خوانندگی لهوی و باطل، مجلسی است که خدا به اهل آن نمی‌نگرد و آن‌ها را مشمول لطفش قرار نمی‌دهد^۴ (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۲، ص ۷۸۹). تجربه نشان داده است که بسیاری از

۱. الْغِنَاءُ وَرُقِيَةُ الزَّيْنَاءِ.

۲. طَرَبٌ حَالَتِي اسْتَكْرَهْتُ فِيهِ، به اثر احساسات شدید، به انسان دست می‌دهد و موجب بروز حرکات و رفتار خاصی در انسان می‌شود که در حالت معمولی از آن پرهیز می‌کند (نوری، ۱۳۸۵، ص ۳۲).

۳. برخی از مراجع معتقدند که کلیه صداها و آهنگ‌های مناسب مجالس لهو و فساد، حرام است (نوری، ۱۳۸۵، ص ۵۴).

۴. الْغِنَاءُ مَجْلِسٌ لَا يُنْظَرُ اللَّهُ إِلَيْهِ أَهْلُهُ.

افرادی که تحت تأثیر آهنگ‌های غنا قرار می‌گیرند راه تقوی و پرهیزکاری را رها کرده و به شهوت‌ها و فسادها روی می‌آورند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۲۴). غنا چنان انسان را مست شهوت می‌کند که از یاد خدا غافل می‌سازد. غنا روح نفاق را در قلب پرورش می‌دهد^۱ (کلینی، ۱۳۶۴، ج ۱۲، ص ۷۹۲). روح نفاق در واقع روح آلودگی به فساد و گناره‌گیری از تقوا و پرهیزکاری است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۲۵). غنا و موسیقی همانند شراب، هروئین و مرفین یکی از عوامل تخدیر اعصاب است و گاهی چنان انسان را در نشنگی فرومی‌برد که حالتی شبیه مستی به وی دست می‌دهد، البته گاهی هم به این مرحله نمی‌رسد اما در عین حال تخدیر خفیف ایجاد می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ص ۵۱۳). با توجه به این آثار زیان‌بار و نکات گفته شده، مشخص می‌شود که در برخی موارد، غنا چنان انسان را از خود بی‌خود می‌کند که دست‌به‌کارهایی که نباید انجام بدهد همچون خیانت، می‌زند. غنا انسان را از خود بی‌خود کرده و به فساد سوق می‌دهد و در نتیجه اگر زمینه روابط فرازنشویی برای چنین فردی وجود داشته باشد، مرتکب آن می‌شود.

عوامل زمینه‌ساز خانوادگی

منظور از عوامل زمینه‌ساز خانوادگی آن دسته عواملی است که مرتبط با خانواده فرد است که از جمله این عوامل به موارد زیر می‌توان اشاره کرد.

بدبینی و غیرت نابه‌جا

از عوامل به وجود آورنده روابط فرازنشویی، می‌توان به بدبینی و غیرت نابه‌جا نسبت به همسر اشاره کرد. اگر فردی نسبت به همسر خود، بدبین باشد و نسبت به وی غیرت نابه‌جا بورزد، می‌تواند عاملی باشد که وی را به سمت روابط فرازنشویی سوق دهد. در روایتی از امام علی علیه السلام آمده است: آنجا که جای غیرت نیست از غیرت بپرهیز، چراکه این روش افراطی، انسان سالم را به بیماری و فرد پاک‌دامن را به آلودگی دچار می‌کند^۲ (شریف‌الرضی، ۱۳۸۶، ص ۶۴۲). منظور از غیرت نابه‌جا که در روایت ذکر شده است، بدبینی نسبت به همسر است (ابن شعبه، ۱۳۷۶، ص ۹۰). هرچند غیرت لازم است، اما استفاده نادرست و نابه‌جا از آن و داشتن بدبینی به همسر، می‌تواند زمینه روابط فرازنشویی را فراهم آورد و به سمت فساد سوق دهد لذا در روایت از این کار به شدت نهی شده

۱. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام، قَالَ: اسْتِمَاعُ الْغِنَاءِ وَاللَّهُوِيْنِ فِي الْبِفَاقِ فِي الْقَلْبِ، كَمَا يَبْئِثُ الْمَاءُ الزُّرْعَ.

۲. وَإِيَّاكَ وَالغَّيَابَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ غَيْرِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ يَدْعُو الصَّحِيحَةَ إِلَى السَّقَمِ وَالتَّبْرِيَةَ إِلَى الرَّيْبِ.

است (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۹).

تحقیقات نشان می‌دهد بدبینی نسبت به همسر نیز می‌تواند عامل روابط فرازناشویی شود. بدبینی نسبت به همسر، به دلیل اینکه موجب آزار رساندن به طرف مقابل می‌شود، منجر به کاهش محبت میان زوجین شده و به مرور زمان باعث ایجاد احساس تنفر می‌شود، در این صورت زوج ممکن است، سخت‌گیری‌های همسر بدبین را تحمل نکرده و در پی تنفیری که از همسر خود پیدا کرده، دچار عملکرد نامناسب در روابط عاطفی و جنسی با همسرش شود و برای ارضای نیازهای خود، به روابط خارج از چهارچوب شرعی و خانوادگی مبادرت کند (عیسی‌نژاد و باقری، ۱۳۹۵، ص ۲۰۰).

به بیانی دیگر، زمانی که فرد بدبین، همسر خود را مثلاً به دلیل کمی دیر آمدن به منزل مدام کنترل می‌کند، با وی دعوا کرده و به او شک می‌کند و آن را اظهار می‌دارد یا در پاره‌ای از مواقع شک خود را با تهمت همراه می‌سازد، در چنین صورتی افکار مزاحم به سراغ همسر می‌آید، افکاری از قبیل اینکه به خاطر گناهی که نکرده مجازات می‌شود و اینکه در چنین حالتی چه خیانت کند یا نکند در هر صورت مورد سخت‌گیری، شک و بی‌مهری از طرف همسر قرار می‌گیرد. این افکار مزاحم که زائیده کنترل بیش از حد و بدبینی همسر است، سبب می‌شود تا شخص، به همسر خود احساس تنفر پیدا کرده و کمتر به وی گرایش داشته باشد و همین عاملی می‌شود تا به دنبال جایگزینی برای او جهت تأمین نیازهای خود باشد (همان).

نارضایتی جنسی یا نارضایتی عاطفی

یکی از مهم‌ترین عواملی که زمینه ارتکاب روابط فرازناشویی را فراهم می‌کند، نارضایتی جنسی یا نارضایتی عاطفی است. اگر هر یک از زوجین نسبت به ارضای نیاز جنسی یا عاطفی خود ناراضی باشند، ممکن است به روابط فرازناشویی روی آورند (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۶). امام رضا (ع) فرمود: زنان یهود به علت کم‌توجهی شوهران خود به آرایش و نظافت، از عفت بیرون گشته و به فساد کشیده شدند. همچنین فرمود: زن از تو همان انتظار را دارد که تو از او داری^۱ (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۱۵۴). این نارضایتی می‌تواند به دلایل مختلفی از جمله ناکامی عاطفی، جنسی و یا آزار دیدن از

۱. عَنْ عَلِي بْنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ نِسَاءَ بَنِي إِسْرَائِيلَ خَرَجْنَ مِنَ الْعُفَافِ إِلَى الْفُجُورِ مَا أُخْرِجَهُنَّ إِلَّا فَلَّةً تَهَيَّئَةُ أَرْوَاجَهُنَّ وَقَالَ إِنَّهَا تَشْتَهِي مِنْكَ وَمِثْلَ الَّذِي تَشْتَهِي مِنْهَا.

طرف همسر باشد (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۶). روانشناسان نیز معتقدند فردی که از زندگی خود چه در بعد عاطفی و چه در بعد جنسی ناراضی باشد و این نارضایتی را از طریق صحیح همچون مشاوره با متخصص، گفتگوی مؤثر و راه‌حل‌های معقول و متعارف دیگر برطرف نکند، ممکن است برای جبران این نارضایتی‌ها و کمبودها، به سمت روابط فرازناشویی و روابط خارج از چهارچوب خانواده سوق پیدا کند؛ بنابراین، از دیدگاه روان‌شناختی نیز یکی از عواملی که موجب روابط فرازناشویی زوجین می‌شود، نارضایتی جنسی یا عاطفی زن و شوهر و ارضا نشدن این نیاز مهم و اساسی توسط همسر است (نویی و محمدی آریا، ۱۳۹۴، ص ۱۹).

از جمله دلایل نارضایتی جنسی همسران می‌توان به ناتوانی جنسی یکی از آن‌ها یا هردو اشاره کرد. این ناتوانی به صورت‌های مختلفی مانند بی‌میلی جنسی (نبودن یا کمبود میل جنسی)، ناتوانی در رابطه مطلوب جنسی، زودانزالی، دیرانزالی، امتناع از عشق‌بازی و رفتار جنسی و عدم تحریک‌پذیری مناسب بروز می‌کند (شیردل، ۱۳۸۵، ص ۱۳۶). ناتوانی جنسی می‌تواند موجب قطع ارتباط جنسی شده و رابطه عاطفی بین همسران را تحت تأثیر قرار دهد و آن را به رابطه‌ای کاملاً رسمی، سرد و لبریز از بی‌اعتمادی تبدیل کند. باید توجه داشت که رابطه جنسی مناسب علاوه بر ارضای نیاز جنسی، علاقه و وفاداری زن و شوهر نسبت به همدیگر را در پی خواهد داشت و قطع آن، به معنی از بین رفتن عشق و علاقه بین آنان تلقی می‌شود. اگر زن و شوهر در برقراری رابطه جنسی با هم همکاری نکرده و یا کم‌کاری کنند، این امر می‌تواند موجب نارضایتی، انحراف و همچنین خشونت بین آن‌ها شود (پنجه‌بند و عنایت، ۱۳۹۵، ص ۸۳۶). همان‌طور که قبلاً هم اشاره شد، چنین زوجی برای حل مشکل خود باید به دنبال راه‌حل مناسب باشند. اگر از روبه‌رو شدن با مشکل خود بگریزند و به دنبال درمان آن نباشند و آن را، حل نشده رها کنند، با چنین کاری زمینه بی‌وفایی خود و همسر را فراهم می‌کنند (شیردل، ۱۳۸۵، ص ۱۳۶). درباره نیاز عاطفی نیز چنین است. زن «انتظار بیشترین محبت و ابراز علاقه را از شوهر خود دارد» لذا این انتظار باید به اندازه کافی توسط همسر تأمین شود (پنجه‌بند و عنایت، ۱۳۹۵، ص ۸۳۹) لذا یکی از مواردی که می‌تواند به رابطه زناشویی زوجین آسیب وارد کند و منجر به ارضا نشدن نیاز عاطفی شود، کاهش روابط هر یک از آن‌ها با خانواده اصلی خود است. وقت نگذاشتن همسران برای یکدیگر در جهت تأمین نیاز عاطفی، موجب جدایی عاطفی بین آن‌ها می‌شود. این روند بر تعاملات زناشویی آن‌ها تأثیر مخرب و منفی دارد و موجب کژکاری روابط زناشویی خواهد شد. در این صورت وقتی نیاز عاطفی

همسر در خانواده ارضا نشود، به دنبال ارضای آن و پرکردن این خلأ، ممکن است به سمت فردی غیر از همسر برود تا این کمبود را برایش جبران کند (همان، ص ۸۳۸).

عوامل زمینه‌ساز اجتماعی

منظور از عوامل زمینه‌ساز اجتماعی آن دسته عواملی است که بازگشت به اجتماع داشته و مرتبط با جامعه باشد. از جمله این عوامل به موارد زیر می‌توان اشاره کرد.

خیانت به دیگران

یکی از عواملی که می‌تواند منجر به روابط فرازنشویی شود، خیانت به دیگران است. در برخی اوقات، فردی که رابطه فرازنشویی دارد، سزای عمل خویش را در رابطه خارج از چارچوب شرعی دیگران با همسر خود می‌بیند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: چون خداوند جهان را بر پا داشت، به موسی علیه السلام چنین وحی فرمود: زنا نکنید که در نتیجه، با زنان شما زنا می‌شود و هرکس پای در بستر مسلمانی نهد، پای در بسترش نهاده خواهد شد. با دیگران هرگونه رفتار کنی، همان‌گونه با تو رفتار می‌شود^۱ (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۵، ص ۵۵۳). در روایتی دیگر آمده است که جعفر بن ابی طالب چنین گفت: در بستر زنا قدم نگذاشتم زیرا می‌دانستم اگر این کار را بکنم، سزای آن را درباره خود خواهم دید^۲ (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۴، ص ۳۹۷). این روایت و روایات مشابه دیگر دلالت دارند بر اینکه مکافات عمل، یکی از قوانینی است که بر زندگی بشر حکم فرماست. بر اساس همین قانون است که برخی از خیانت دیدن‌ها، نتیجه خیانت کردن به دیگران است. کسانی که به زنان دیگر چشم دارند، خود نیز به همین ناهنجاری مبتلا خواهند شد (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۹). دنیا، دار مکافات است و اگر کسی در این دنیا به دیگران خیانت کند، در همین دنیا نتیجه آن را خواهد دید. از دیدگاه روانشناسان نیز خیانت به دیگران، پیامد تخریبی خود را در زندگی زناشویی نشان می‌دهد به این صورت که اگر یکی از زوجین دست به روابط فرازنشویی بزند، زوج قربانی ممکن است به خاطر انتقام گرفتن از همسرش وارد رابطه‌ای نامشروع و خارج از چارچوب ازدواج شود (لابتون^۳، ۲۰۰۳ به نقل از شیردل ۱۳۸۵، ص ۱۳۷). همسری که به او بی‌وفایی می‌شود، احساس اجحاف شدید می‌کند. چنین

۱. لَا تَزْنُوا فَتَزْنِي نِسَاؤَكُمْ وَمَنْ وَطِئَ فِرَاشَ امْرِيٍّ مُسْلِمٍ وَطِئَ فِرَاشَهُ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ.

۲. مَا زَنَيْتُ فَطُؤْتُ لِأَيِّ خِفْتُ أَيُّ إِذَا عَمِلْتُ عَمَلًا بِي.

احساسی افکار مختلفی را به ذهن فرد قربانی می‌آورد و واکنش‌های متفاوتی می‌تواند به همراه داشته باشد. یکی از این واکنش‌ها، مقابله به مثل کردن و گرفتن انتقام از همسر است که خود، عاملی برای خیانت کردن فرد قربانی است (شیردل، ۱۳۸۵، ص ۱۳۷).

هم‌نشینی با افراد خیانت‌کار

عامل دیگری که می‌تواند منجر به روابط فزاینده‌تری شود دوستی، هم‌نشینی و نشست و برخاست با افراد خیانت‌کار است، زیرا بر اساس روایات، دوست بر دوست خود تأثیر می‌گذارد^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۱، ص ۲۰۱) و دوستی با افراد خیانت‌کار انسان را شبیه آن‌ها خواهد کرد. در روایت آمده است: با کسی که از لحاظ ظاهر، مورد پسند و مطلوب است ولی از نظر باطن مورد موافقت و پسند نیست، هم‌نشینی نکنید زیرا این آدم ادعای چیزی را می‌کند که ندارد^۲ (جعفر بن محمد رضی الله عنه، ۱۳۶۰، ص ۳۱۶).

از این روایت استفاده می‌شود که حتی باطن افراد نیز می‌تواند تأثیر خود را در هم‌نشینی بگذارد. حضرت عیسی علیه السلام فرمود: ای جماعت حواریون به سبب دشمنی کردن با اهل گناه و معصیت، با خدا دوستی کنید و به سبب دور شدن از آن‌ها به خدا نزدیک شوید. در به غضب آوردن آن‌ها، رضایت خدا را طلب کنید و هرگاه خواستید هم‌نشینی برای خود داشته باشید، با کسی مجالست و هم‌نشینی کنید که گفتار او سبب زیاد شدن اعمال خیر شما باشد، دیدن او خدا را به یاد شما بیاورد و عمل او سبب رغبت شما به آخرت شود^۳ (دیلمی، ۱۳۷۶، ص ۳۰۸).

توجه به این نکته لازم است که در پاره‌ای اوقات، دوستی با افراد خیانت‌کار و ورود افراد چشم ناپاک و دل‌مریض به خانه، خیانت را با خود، به همراه خواهد آورد. این افراد همچون ویروس، آثار مخربی بر جای می‌گذارند، لذا لازم است تا به رفت و آمدها و چگونگی روابط دقت شود و از ورود افراد ناباب و ناشایست به منزل پرهیز شود (پسندیده، ۱۳۹۳، ص ۱۹۲). روان‌شناسان بر این باورند که دوستان و همسالان بر نگرش و عقاید یکدیگر تأثیر جدی دارند و از آنجایی که منافع روان‌شناختی برای هم دارند، از اهمیت زیادی برخوردارند (کرمی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۱۳۲). نگرش فرزندان در خانواده و در کنار دوستان و همسالان شکل می‌گیرد. اگر نگرش این افراد در جهت حفظ خانواده و

۱. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ وَ قَرِينِهِ.

۲. لَا تَجَالِسُوا مَنْ تَوَافَقَ ظَوَاهِرُكُمْ وَ تَخَالَفَ بَوَاطِنُكُمْ فَإِنَّ ذَلِكَ الْمُدْعَى بِمَا لَيْسَ لَهُ.

۳. يَا مَعْشَرَ الْخَوَارِجِ تَحَبَّبُوا إِلَى اللَّهِ بِبُغْضِ أَهْلِ الْمَعَاصِي وَ تَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ بِالْبُعْدِ عَنْهُمْ وَ التَّمَسُّوْا رِضَاءَ فِي غَضَبِهِمْ وَإِذَا جَالَسْتُمْ فَجَالِسُوا مَنْ يَزِيدُ فِي عَمَلِكُمْ مَنْطِقُهُ وَ يَذْكُرُكُمْ اللَّهُ زُوِّيْتُمْ وَ يَرْغَبُكُمْ فِي الْأَجْرَةِ عَمَلُهُ.

پایبندی به تعهدات باشد نگرش شکل گرفته در کودک نیز به همین شکل خواهد بود اما اگر این نگرش‌ها به سمت روابط فرازناشویی گرایش داشته باشند، می‌توانند فرد را در آینده به سمت روابط خارج از چهارچوب ازدواج، سوق دهند. همچنین در صورتی که دوستان و همسالان یکی از زوجین اهل خیانت به همسر باشد و بدون نگرانی و احساس گناه دست به روابط فرازناشویی بزند، او نیز ممکن است با الگوگیری از چنین دوستانی و کم‌رنگ شدن قبح خیانت، وارد چنین روابط خانمان‌براندازی شود (کرمی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۱۳۲).

نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش، بررسی عوامل زمینه‌ساز روابط فرازناشویی بر اساس منابع اسلامی است. از این رو، محقق در پی کشف این عوامل بر اساس آیات و روایات است. بر اساس نتایج تحقیق حاضر می‌توان اظهار داشت که از دیدگاه اسلامی، عوامل مختلفی در روابط فرازناشویی تأثیرگذارند که برای جلوگیری و پیشگیری از وقوع روابط فرازناشویی و درمان آن، توجه به این عوامل لازم و ضروری است.

بر اساس استقراء انجام شده در آیات و روایات این نتیجه به دست آمد که برخی از این عوامل صرفاً مرتبط با خود فرد است که آن‌ها را می‌توان عوامل فردی نام نهاد. برخی از این عوامل ریشه در خانواده دارد که آن‌ها را می‌توان عوامل خانوادگی نامید و همچنین برخی دیگر از این عوامل خارج از دایره خانواده است و ریشه در اجتماع دارد که می‌توان آن‌ها را عوامل اجتماعی اطلاق کرد.

بر این اساس، می‌توان اظهار داشت که عوامل زمینه‌ساز روابط فرازناشویی به عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی تقسیم می‌شود؛ بنابراین، منظور از عوامل فردی، شرایط و ویژگی‌های قابل تغییری است که در ذات و شخصیت افراد وجود داشته و یا بر شخصیت آن‌ها تأثیرگذارند و شدت و ضعف این عوامل در افراد مختلف، متفاوت است.

به بیانی دیگر، منظور از عوامل فردی عواملی است که می‌تواند مستقل از دیگران شکل بگیرد و اثرگذار باشد و حتی مخالف و متضاد با زمینه‌های خانوادگی و اجتماعی باشد. برخی از این عوامل عبارت‌اند از: ۱ - ضعف ایمان، ۲ - عقیف نبودن، ۳ - بی‌غیرتی، ۴ - تجربه روابط نامشروع (خواه قبل از ازدواج باشد یا بعد از ازدواج)، ۵ - پیروی از دشمنان اهل بیت علیهم‌السلام، ۶ - می‌خوارگی (نوشیدن شراب)، ۷ - غنا (موسیقی حرام).

منظور از عوامل خانوادگی، عواملی‌اند که مرتبط با خانواده فرد بوده و به‌نوعی فرد را تحت تأثیر

قرار می‌دهند. در واقع منظور از عوامل خانوادگی در این بحث، عواملی است که توسط بستگان نزدیک همچون همسر ایجاد می‌شود. برخی از عوامل خانوادگی عبارت‌اند از: ۱ - بدبینی و غیرت نابه‌جا، ۲ - نارضایتی جنسی ۳ - نارضایتی عاطفی.

عوامل اجتماعی، به عواملی گفته می‌شود که بازگشت به اجتماع داشته و مرتبط با جامعه‌اند اما در عین حال در فرد تأثیرگذارند. به بیانی دیگر، مقصود از عوامل اجتماعی آن دسته عواملی است که تحت تأثیر روابط اجتماعی شکل می‌گیرد. برخی از این عوامل عبارت‌اند از: ۱ - خیانت به دیگران، ۲ - دوستی یا هم‌نشینی با افراد خیانت‌کار. برخی از عواملی که با توجه به منابع اسلامی به دست آمد به نوعی در پژوهش‌های روانشناسی نیز وجود دارند و می‌توان گفت تقریباً مشترک بین هر دو است. از جمله این عوامل می‌توان به مواردی همچون ضعف در ایمان، تجربه روابط نامشروع، می‌خوارگی، بدبینی، خیانت به دیگران، دوستی یا هم‌نشینی با افراد خیانت‌کار، نارضایتی جنسی و نارضایتی عاطفی اشاره کرد. بعضی از عوامل نیز در منابع اسلامی وجود دارند اما در پژوهش‌های روانشناسی یافت نشدند، این عوامل عبارت‌اند از: عقیف نبودن، بی‌غیرتی، پیروی از دشمنان اهل بیت علیهم‌السلام و غنا (موسیقی حرام). با توجه به این اشتراک‌ها و افتراق‌ها لازم و ضروری است که برای انجام دقیق و کامل تحقیقات و پژوهش‌ها در زمینه روابط فرازناشویی، از هر دو منبع اسلامی و روان‌شناسی استفاده شود.

پیشنهادها: از آنجایی که پژوهش حاضر پژوهشی کتابخانه‌ای است، میزان تأثیرگذاری آن به صورت تجربی قابل مشاهده نیست. از این رو، پیشنهاد می‌شود که افراد متخصص در این زمینه، این تحقیق و نتایج آن را به صورت میدانی مطالعه و بررسی کنند.^۱

فهرست منابع

قرآن کریم.

ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۷۶)، رهاورد خرد (ترجمه تحف العقول)، مترجم پرویز اتابکی، تهران، نشر و پژوهش فرزانه روز.

ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۷)، من لایحضره الفقیه، تهران، نشر صدوق.

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «آسیب‌شناسی روابط فرازناشویی و راه‌های مقابله با آن بر اساس دانش روان‌شناسی و منابع اسلامی» است.

ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۱۳)، من لایحضره الفقیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
 ابن بابویه، محمد بن علی (بی‌تا)، کتاب المواعظ، مترجم عزیزالله عطاردی قوچانی، تهران،
 مرتضوی.

اسپرینگ، جنیس آبرامز و مایکل اسپرینگ (۱۳۹۳)، پیوند زخم خورده، روان‌شناسی روابط خارج
 از حیطه زناشویی - شفای رنج‌های روحی - اعتماد دوباره پس از عهدشکنی همسر، مترجم
 مرجان فرجی، تهران، رشد.

اکبری، زهرا (۱۳۸۹)، مقایسه سبک‌های دلبستگی در مردان متأهل با روابط فرازناشویی و فاقد
 روابط فرازناشویی شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.
 آدینه‌وند لرستانی، محمدرضا (۱۳۷۷)، کلمة الله العلیا، تهران، اسوه.

آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین (۱۳۶۶)، شرح آقا جمال خوانساری بر غررالحکم و درر
 الکلم، تهران، دانشگاه تهران.

بروجردی، آقا حسین (۱۳۸۶)، منابع فقه شیعه (ترجمه جامع احادیث الشیعه)، تهران، انتشارات
 فرهنگ سبز.

بستانی، فواد افرام (۱۳۷۵)، فرهنگ ابجدی، مترجم رضا مهیار، تهران، انتشارات اسلامی.
 بهارلو، مهری و دیگران (۱۳۹۴)، مقایسه سبک‌های هویتی در میان زنان متعهد و غیر متعهد شهر
 تهران، پژوهش‌نامه زنان، ۶(۱۴)، ۳۷ - ۵۰.

پسندیده، عباس (۱۳۹۳)، رضایت زناشویی، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث.
 پنجه‌بند، یوسف و حلیمه عنایت (۱۳۹۵)، فرآیند شکل‌گیری رابطه فرازناشویی از نگاه مردان،
 مجله ارمغان دانش، ۲۱(۸)، ۸۳۰ - ۸۴۵.

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶)، تصنیف غررالحکم و درر الکلم، قم، دفتر تبلیغات.
 تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰)، غررالحکم و درر الکلم، قم، دارالکتاب الإسلامی.
 جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۴)، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، قم، موسسه آموزش عالی
 بنت‌الهدی.

جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۷)، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، قم، موسسه آموزش عالی
 بنت‌الهدی.

دیلمی، حسن بن محمد (۱۳۷۶)، إرشاد القلوب (ترجمه)، مترجم سید عباس طباطبایی، قم، جامعه مدرسین.

دیلمی، حسن بن محمد (۱۴۱۲)، إرشاد القلوب إلى الصواب (للدیلمی)، قم، الشریف الرضی. سرمد، زهره و دیگران (۱۳۸۵)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران، انتشارات آگاه. سلمان‌پور، محمدجواد (۱۳۸۸)، عفت و اعمال منافی عفت در روایات معصومین علیهم‌السلام، آثار، زمینه‌ها و عوامل بازدارنده از اعمال منافی عفت، قم، انتشارات اسوه.

سودانی، منصور و دیگران (۱۳۹۱)، اثربخشی زوج‌درمانی هیجان‌مدار بر کاهش آسیب‌های ناشی از خیانت همسر، تحقیقات علوم رفتاری، ۱۰(۴)، ۲۵۸ - ۲۶۸.

شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۳۸۶)، نهج البلاغه، مترجم حسین انصاریان، تهران، پیام آزادی. شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۴۱۴)، نهج البلاغه (للسبیحی صالح)، قم، هجرت. شیردل، ملیحه (۱۳۸۵)، عوامل گرایش زنان و مردان متأهل به روابط نامشروع جنسی، رفاه اجتماعی، ۶(۲۲)، ۱۳۳ - ۱۴۸.

صادقی، منصوره السادات (۱۳۸۹)، الگوی تعامل زناشویی در فرهنگ ایرانی و اثرمندی آموزش مهارت‌های ارتباطی مبتنی بر فرهنگ بر افزایش سازگاری زوجین ناسازگار، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه شهید بهشتی.

طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۶۵)، مکارم الأخلاق، مترجم ابراهیم میرباقری، تهران، فراهانی.

طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۷۰)، مکارم الأخلاق، قم، الشریف الرضی.

عمید، حسن (۱۳۸۳)، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر.

عنایت، حلیمه و دیگران (۱۳۹۰)، بررسی عوامل مرتبط با اختلافات خانوادگی، جامعه‌شناسی زنان، سال دوم، ش اول، ص ۱ - ۱۹.

عیسی‌نژاد، امید و آرزو باقری (۱۳۹۵)، پدیدارشناسی روش‌های توجیه خیانت، سازوکارهای رویارویی با ناهماهنگی‌های شناختی در روابط فرا زناشویی، مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۶(۲۲)، ۱۸۹ - ۲۰۷.

قتال نیشابوری، محمد بن احمد (۱۳۶۶)، روضة الواعظین، مترجم محمود مهدوی دامغانی،

تهران، نشر نی.

فتوحی، منصور و دیگران (۱۳۹۲)، عوامل زمینه‌ساز بی‌وفایی زناشویی مردان، رفاه اجتماعی، ۱۳ (۵۰)، ۱۳۵ - ۱۵۸.

فرخجسته، سید هاشم رضا (۱۳۹۳)، مقایسه میزان نگرش به روابط فرازناشویی و تعارضات زناشویی در کاربران و غیرکاربران شبکه‌های اجتماعی (شهرستان کرج)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هرمزگان.

قرشی بنایی، علی اکبر (۱۳۷۱)، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

کاوایان پور، احمد (۱۳۷۲)، ترجمه قرآن کریم، تهران، اقبال.

کرمی، جهانگیر و دیگران (۱۳۹۴)، نقش عوامل روانی و اجتماعی در پیش‌بینی نگرش به روابط خارج از چهارچوب زناشویی در زنان متأهل و ارائه یک مدل بر اساس عوامل مرتبط، مطالعات اجتماعی - روان‌شناختی زنان، ۱۳ (۴۴)، ۱۲۹ - ۱۵۲.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۴)، الروضة من الکافی، تهران، انتشارات علمیه اسلامیة.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹)، کافی، قم، دار الحدیث.

لاریجانی، روجا (۱۳۹۲)، اثرات الکلیسم بر کارکرد شناختی مغز؛ آزمون‌های عصب - روان‌شناختی، طب اعتیاد، ۲، ۳۱ - ۳۲.

مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳)، بحار الأنوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی.

مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۴)، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، مصحح هاشم رسولی محلاتی، تهران، دار الکتب الإسلامیه.

محسن‌زاده، فرشاد و دیگران (۱۳۹۰)، مطالعه کیفی عوامل نارضایتی زناشویی و اقدام به طلاق (مطالعه موردی شهر کرمانشاه)، مطالعات راهبردی زنان، ۱۴ (۲۳)، ۷ - ۴۲.

مرکز تحقیقات و پژوهش‌های قوه قضائیه (۱۳۷۶)، بررسی علل و انگیزه‌های روابط نامشروع - زنا در تهران بزرگ، اصلاح و تربیت، ۳۵، ۸ - ۱۲.

مظلومان، رضا (۱۳۵۶)، اثرات بیولوژی مستقیم و غیرمستقیم الکل، مکتب امام، ۸۹، ۲۸ - ۳۳.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۰)، ترجمه گویا و شرح فشرده‌ای بر نهج البلاغه، قم، موسسه مطبوعاتی هدف.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۳)، یک‌صد و پنجاه درس زندگی، قم، مدرسه امیر المومنین.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶ الف)، پیام امام امیر المومنین علیه السلام، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶ ب)، یک‌صد و هشتاد پرسش و پاسخ، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۴)، رساله توضیح المسائل (عربی)، قم، مدرسه الامام علی بن

ابی طالب علیه السلام.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷)، دائرةالمعارف فقه مقارن، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب علیه السلام.

مکارم شیرازی، ناصر و جعفر سبحانی (۱۳۷۷)، پاسخ به پرسش‌های مذهبی، قم، مدرسه الامام

علی بن ابی طالب علیه السلام.

منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام (۱۳۶۰)، مصباح الشریعة، مترجم علامه حسن

مصطفوی، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران.

منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام (۱۴۰۰)، مصباح الشریعة، بیروت، اعلمی.

نرگسی، علی‌رضا (۱۳۹۷)، آسیب‌شناسی روابط فرازناشویی و راه‌های مقابله با آن بر اساس دانش

روان‌شناسی و منابع اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف اسلامی.

نوایی، جعفر و علی‌رضا محمدی آریا (۱۳۹۴)، بررسی ارتباط طرح‌واره‌های اولیه ناسازگار با توجیه

روابط فرازناشویی در میان افراد متأهل، نشریه روان‌پرستاری، ۴(۱۲)، ۱۸ - ۲۷.

نوری، حسین بن محمدتقی (۱۴۰۸)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، مؤسسه

آل‌البيت علیهم السلام.

نوری، محمد اسماعیل (۱۳۸۵)، موسیقی و غنا از دیدگاه اسلام، قم، موسسه بوستان کتاب (مرکز

چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).

هاشمی خویی، میرزا حبیب‌الله (۱۴۰۰)، منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغة، ترجمه حسن

حسن‌زاده آملی و محمدباقر کمره‌ای، تهران، مکتبه الإسلامیه.

سایت‌ها

اقلیما، مصطفی (۱۳۹۴)، آیا خیانت افزایش یافته است؟، ۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۴، سایت فرارو

به آدرس: <https://fararucom/fa/news/231793>

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۶)، آیت‌الله جوادی آملی: غیرت از برجسته‌ترین مسائل اخلاقی است، ۲۱ تیر ۱۳۹۶، سایت خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا) به آدرس:
<http://www.irna.ir/fa/News/82595916>

نرم افزارها

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (۱۳۸۹)، مجموعه آثار حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی ۲
مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (۱۳۹۰)، جامع الاحادیث ۳/۵
مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (۱۳۹۴)، جامع التفاسیر نور ۳
مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، طهورا

Eugene, J. K., & Charles, S. W., (2007). Alcohol use and extramarital sex among men in Cameroon, BMC International Health and Human Rights, 7:6, 1 - 7

Fife, S. T., Weeks, G. R., & Gambescia, N. (2008). Treating infidelity: An integrative approach. The Family Journal, 16(4), 316-323

